

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความตระหนัก (Awareness) มีความหมายทั้งในด้านจิตวิทยา และสังคมวิทยา ว่าเป็นความรู้สึกที่แสดงถึงการรับรู้ ความเข้าใจ การคิดได้ และแสดงออกเป็น พฤติกรรมที่แสดงถึงความมุ่งมั่น และความต้องการแก้ไขเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ด้านใดด้านหนึ่ง ส่วนการรับใช้สังคม หรือตามความเข้าใจทั่วไปว่า การบำเพ็ญประโยชน์ หมายถึงการกระทำบางสิ่งบางอย่าง ที่เกิดประโยชน์ต่อสังคมหรือชุมชน ตามความต้องการของชุมชนหรือสังคมนั้นๆ ดังนั้น ความตระหนักในการรับใช้สังคม จึงหมายถึง สภาวะที่บุคคลมีความรู้ ความรู้สึกทางจิตใจ และพฤติกรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดการรับใช้สังคม โดยมองเห็นว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือชุมชนที่เป็นสมาชิกอยู่ เห็นคุณค่าและศักยภาพของชุมชน และใส่ใจต่อปัญหา และลงมือกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อร่วมรับผิดชอบต่อชุมชน หรือสังคมนั้นๆ

ความตระหนักในการรับใช้สังคม เป็นคุณสมบัติพื้นฐานของพลเมืองในระบอบการปกครอง แบบประชาธิปไตย เป็นคุณสมบัติที่ช่วยให้ประชาชน ตระหนักถึงการมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งก็เป็นชุมชนที่เขาดำรงชีวิตอยู่ อันเป็นวิถีชีวิต และการดำเนินชีวิตประจำวัน การอยู่ร่วมกันในสังคม การปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพ ในสิทธิของผู้อื่นและกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมกันรับผิดชอบ และทำประโยชน์เพื่อความผาสุกของสังคมส่วนรวม สามารถใช้ปัญญา และความคิดตามหลักเหตุผลในการแก้ปัญหาต่างๆ ของชีวิต ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม

จากการศึกษาจุดมุ่งหมายและหลักการของการจัดการศึกษาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตราที่ 6 ความว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้ง ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”

และในมาตรา 7 กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ที่ควรส่งเสริม ความว่า

ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จัก รักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ...รู้จักรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม และประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ ...ตลอดจน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม...มีความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

จุดมุ่งหมายและหลักการการศึกษาดังกล่าว แสดงให้เห็นความสำคัญของการ รู้จักรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม การเห็นความสำคัญและการอนุรักษ์ ศิลป วัฒนธรรม ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเป็นส่วนหนึ่งของความตระหนักในการรับผิดชอบต่อสังคม ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งยังได้เน้นให้เห็นถึงความสำคัญนี้ ดังปรากฏในหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 (กรมวิชาการ, 2545) ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้ใน เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2544 ปรากฏอยู่ในคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ข้อ 8 และ ข้อ 9 ดังนี้

ข้อ 8 มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาสิ่งแวดล้อม

ข้อ 9 รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้าง สิ่งดีงามให้สังคม

จากการประเมินผลการศึกษาก่อนการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรของกรมวิชาการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพบว่า เยาวชนไทยยังคงมีลักษณะบางประการที่ไม่เป็นไปตามเป้าหมายของหลักสูตร พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) และสภาพที่พึงปรารถนาของ สังคมไทย รวมถึงผลการศึกษาศักยภาพของเด็กไทยของกรมวิชาการ (กรมวิชาการ, 2542) ที่ ทำการศึกษาระดับศักยภาพของนักเรียนในด้านคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคม ยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีประเด็นย่อย 3 ประเด็น คือ ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการทำงาน ลักษณะ พื้นฐานที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต

การศึกษานี้พบว่าในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 คะแนนเฉลี่ยสูงสุดเป็นอันดับ หนึ่ง คือทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการทำงาน รองลงไปคือ ลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการอยู่ ร่วมกันในสังคม และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต ส่วนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และปีที่ 6 นั้น อันดับหนึ่งคือ ลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคม ประกอบด้วย การควบคุมตนเองได้ มีความรับผิดชอบ มีวินัยในตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละ มุ่งมั่น พัฒนา อันดับรองลงไป คือทักษะพื้นฐานด้านการทำงาน และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการ เรียนรู้ในอนาคต(กรมวิชาการ, 2542)

นอกจากนั้นยังพบว่าเมื่อแยกเป็นประเภทของโรงเรียนแล้ว ระดับศักยภาพโดยรวมของนักเรียนชั้นปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา เอกชน สูงกว่านักเรียนในโรงเรียนสังกัดการศึกษาเทศบาล และสำนักงานการประถมศึกษา แห่งชาติ ส่วนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ระดับศักยภาพโดยรวมของนักเรียนในโรงเรียนสังกัด กรมสามัญศึกษาสูงกว่านักเรียนในโรงเรียนสังกัดเทศบาล ส่วนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบว่า นักเรียนโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่า นักเรียนโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาในทุกด้าน (กรมวิชาการ, 2542)

ถึงกระนั้นก็ดี สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ที่มีศักยภาพสูงสุดใน ลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น เมื่อนำไปพิจารณาในรายละเอียดแต่ละ

ข้อแล้ว คุณลักษณะเหล่านี้ ยังอยู่ในขั้นของการรับรู้ว่ามีความสำคัญเท่านั้น ยังไม่มีการพัฒนาถึงขั้นการนำไปปฏิบัติ และใช้ในชีวิตประจำวันได้ (กรมวิชาการ, 2542 :142) ดังจะเห็นได้จากปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับบรรดาเยาวชนในปัจจุบัน ทั้งในด้านสังคมและสุขภาพจิต อาชญากรรมและยาเสพติด ซึ่งปรากฏในสื่อต่างๆ นอกจากนั้น จากการศึกษาแล้วยังพบอีกว่า นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ยังมีสิ่งที่ต้องการแก้ไขโดยด่วนคือ พื้นฐานในการเรียนรู้ในอนาคตในกระบวนการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา เพราะผู้เรียนมีศักยภาพในด้านนี้ต่ำสุด ควรได้รับการพัฒนาให้มากขึ้น

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลของโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย แผนกมัธยม จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งทำโครงการสัมผัสชีวิต ในปีการศึกษา 2542 โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้นักเรียนค้นพบคุณค่าของตนเอง มีโอกาสการเรียนรู้ มีประสบการณ์ตรงในการอุทิศตนเพื่อผู้อื่น รู้จักแบ่งปันแก่ผู้ด้อยโอกาส และสามารถนำมาประยุกต์ในชีวิตประจำวันด้วย โดยจัดกิจกรรมให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ได้รับประสบการณ์ตรงจากการสัมผัสชีวิตของชาวบ้านและผู้ด้อยโอกาสด้วยการใช้ชีวิตร่วมกับพวกเขา เป็นเวลาประมาณ 1 วันครึ่ง ในการทำกิจกรรมต่างๆกับชาวบ้าน เช่น การดำนา การเกี่ยวข้าว หรือการจัดกิจกรรมให้เด็กพิการ ฯลฯ หลังจากนั้น มีการสำรวจความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 810 คน ผู้ปกครอง จำนวน 810 คน และครู จำนวน 50 คน ปรากฏว่า นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หลังจากการเข้าร่วมในโครงการสัมผัสชีวิตแล้ว มีพัฒนาการดีขึ้น ในด้านความรับผิดชอบต่องานของตนเองทั้งด้านการเรียนและการทำงาน ความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ ความโอ้อ้อมอารีและเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์โลก การรู้จักเคารพสิทธิและเสรีภาพของบุคคลโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ การมีความรู้และความเข้าใจในภูมิปัญญาชาวบ้าน การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม ท้องถิ่น ซึ่งโครงการสัมผัสชีวิตนี้ เป็นการดำเนินงานในปีแรก ในลักษณะของโครงการพิเศษ หรือเป็นกิจกรรมรับใช้ชุมชน (Community Service)

จากข้อมูลที่น่าเสนอมานี้ จะเห็นได้ว่าความตระหนักในการรับใช้สังคมหรือการคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม อันปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งต้องคำนึงถึงในการจัดการศึกษาของชาติต่อไปในอนาคต ส่วนผลงานวิจัยของกรมวิชาการ (กรมวิชาการ, 2542) และการศึกษาเบื้องต้นของผู้วิจัย พบว่านักเรียนยังต้องมีการพัฒนาความตระหนักในการรับใช้สังคมให้เพิ่มมากขึ้น เพราะพัฒนาการด้านนี้ยังอยู่ในขั้นการรับรู้ว่าสำคัญเท่านั้น และการจัดกิจกรรมให้นักเรียนมีโอกาสทำการรับใช้สังคมด้วยการปฏิบัติจริง จะช่วยพัฒนาความตระหนักในการรับใช้สังคมของนักเรียนได้ดียิ่งขึ้น จึงควรจะทำการศึกษาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

การพัฒนาความตระหนักในการรับใช้สังคม เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับสภาพความต้องการ ของสังคมและหลักสูตรปัจจุบัน เป็นคุณสมบัติสำคัญที่ควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งอยู่ในวัยที่กำลังแสวงหารูปแบบที่เป็นของตนเอง ทั้งด้านสังคม จิตวิทยา และแนวคิดด้านการเมือง เพื่อเป็นรูปแบบที่วัยรุ่นจะยึดไว้เป็นแบบอย่างในชีวิต

ต่อไป ดังนั้น การพัฒนาความตระหนักในการรับใช้สังคมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งมีอายุระหว่าง 12-16 ปี จึงเป็นการวางรากฐานที่สำคัญของพลเมืองในอนาคต โดยให้เขามีโอกาสฝึกฝน พัฒนา ความตระหนักในการรับใช้สังคมในตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาจิตสำนึกในการรับใช้สังคม อันจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและต่อส่วนรวมในอนาคตด้วย (สุรางค์ โค้วตระกูล, 2537: 65-69)

สำหรับแนวทางการในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียน ในด้านความตระหนักในการรับใช้สังคมที่เห็นเด่นชัด คือการเรียนรู้อยู่ด้วยการรับใช้สังคม สำหรับแนวคิดนี้ มีการใช้คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องของหลายคำ ดังที่ แม็คเอลฮานีย์ (McElhane, 1998) สรุปไว้คือ ความรักเพื่อนมนุษย์ (Philanthropy), อาสาสมัคร (Volunteerism), การรับใช้ชุมชน (Community service), การเรียนรู้ด้วยการรับใช้ชุมชน (Community Service Learning), การเรียนรู้วิชาการด้วยการรับใช้สังคม (Academic Service Learning) ส่วนคำว่า การเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม (Service Learning) เริ่มปรากฏในงานวิจัยต่างๆ ตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา

จิลส์และเอเลอร์ (Giles and Eyer, 1994; 1996) มาร์คัส โฮวาร์ด และคิง (Markus, Howard, and King, 1993) เคนดริก (Kendrick, 1996 อ้างอิงใน Giles and Eyer, 1998) เกรย์และคณะ (Gray et al., 1996 อ้างอิงใน Giles and Eyer, 1998) เมเยอร์-ลิปตัน (Myer-Lipton, 1994) ได้ทำการศึกษาศึกษาการเรียนรู้อยู่ด้วยการรับใช้สังคม ปรากฏว่าการเรียนรู้อยู่ด้วยการรับใช้สังคมส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อสังคม โดยที่ผู้เรียนมีความรู้สึกที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ให้คุณค่าต่อกิจกรรมการรับใช้สังคม มีแนวทางในการพิจารณาปัญหาสังคมอย่างมีระบบ มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชน และมีความอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความตระหนักในการรับใช้สังคม

ในงานวิจัยเชิงทดลองของ มาร์คัส โฮวาร์ด และคิง (Markus, Howard, and King, 1993) พบว่าการเรียนรู้อยู่ด้วยการรับใช้สังคม ทำให้นักเรียนมีผลการเรียนดีขึ้น ผู้เรียนมีแรงจูงใจในการเรียนและสนใจในการเรียนมากขึ้น (Meochior and Orr, 1995 ; Luchs, 1980; Brill, 1994 อ้างอิงใน Root, 1997: 45-50)

ผลจากการวิจัยในด้านอื่นๆ พบว่าผู้เรียน สามารถวิเคราะห์ปัญหาที่ซับซ้อนได้ (Batchelder and Root, 1994 อ้างอิงใน Giles and Eyer, 1998) มีการพิจารณาไตร่ตรองหรือการให้เหตุผลในขั้นสูงขึ้นได้ (Eyer, Giles, Lynch, and Gray, 1997 อ้างอิงใน Rhoads, 1998) มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการแก้ปัญหาสังคม (Eyer, Root and Giles, 1997) และมีพัฒนาการด้านการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม (Boss, 1994 อ้างอิงใน Giles and Eyer, 1998 ; NCSE, 1999)

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การเรียนรู้อยู่ด้วยการรับใช้สังคมนี้ มีกระบวนการส่งเสริมความตระหนักในการรับใช้สังคม และทักษะการแก้ปัญหา โดยให้ผู้เรียนมีโอกาสศึกษาปัญหาและ หาทางแก้ไขด้วยการทดลองปฏิบัติ รวมถึงการเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบ

ชอบต่อตนเองมากขึ้น ซึ่งน่าจะส่งผลต่อความรับผิดชอบในการเรียนที่ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเพิ่มขึ้น และมีทักษะในการแก้ปัญหาด้านสังคมเพิ่มมากขึ้นด้วย

ส่วนแนวคิดและกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในประเทศไทยนั้น สามารถอ้างอิงไปถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยะมหาราช ที่เริ่มมีสภาอุณาโลม โดยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้ทรงริเริ่มขึ้น และดำเนินการต่อมาเป็นสภาภาษาชาติไทยในปัจจุบัน พร้อมกับกิจกรรมของสภาภาษาชาติไทย กระทรวงศึกษาธิการได้สนับสนุนกิจกรรมนี้ โดยกำหนดให้เป็นกิจกรรมบังคับเลือกในหลักสูตรระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้น โดยกำหนดให้ผู้เรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น เข้าร่วมกิจกรรม ภายใต้การดูแลของโรงเรียน เพื่อพัฒนาลักษณะนิสัยที่ดีงาม และอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข มีการช่วยเหลือเอื้อประโยชน์แก่กันและกัน โดยแบ่งเป็นกิจกรรมบังคับเลือก และ กิจกรรมอื่นๆในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) กิจกรรมบังคับเลือกนี้ได้แก่ กิจกรรมยูวภาษาชาติ กิจกรรมผู้บำเพ็ญประโยชน์ และลูกเสือหรือนเรนทราณี โดยที่โรงเรียนสามารถเลือกจัดกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (กรมวิชาการ, 2535)

ปัจจุบัน กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนี้ยังคงมีความสำคัญอยู่ ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 ดังปรากฏในโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กรมวิชาการ, 2545) ซึ่งกำหนดให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยให้คำนึงถึง

1. จัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเกื้อกูลส่งเสริมการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ เช่น การบูรณาการโครงการ องค์ความรู้จากกลุ่มสาระการเรียนรู้
2. จัดกิจกรรมตามความสนใจ ความถนัดตามธรรมชาติ และความสามารถ ความต้องการของผู้เรียน และชุมชน
3. จัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกในการทำประโยชน์ต่อสังคม
4. จัดกิจกรรมประเภทบริการด้านต่างๆ ฝึกการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และส่วนรวม
5. ประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมอย่างเป็นระบบ

จากโครงสร้างของหลักสูตรพื้นฐานตามที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานมีการส่งเสริมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เช่นกัน แต่มีความแตกต่างกับการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคมตามที่ผู้วิจัยสนใจ ในประเด็นที่สำคัญ คือการบูรณาการการรับใช้สังคมในรายวิชาใดวิชาหนึ่ง

ความต้องการของพระราชบัญญัติการศึกษา พุทธศักราช 2542 ในมาตรา 29 เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและท้องถิ่น สนับสนุนให้เกิดการร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนให้มีมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ทั้งในรูปแบบความสัมพันธ์ การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และความร่วมมือในการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน โดยโรงเรียนเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของโรงเรียน ทั้งกิจกรรมโดยทั่วไป และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรโดยตรง ดังนั้น การเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะส่งเสริมความร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนให้มากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น ผลของการสังเคราะห์การวิจัยด้านการเรียนการสอน มีข้อเสนอแนะให้มีการวิจัยในอนาคตในเรื่อง มิติกระบวนการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (วราภรณ์ และ สุมิตรา, 2541) ดังนั้น การพัฒนาแบบการเรียนการสอนที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม เพื่อส่งเสริมความตระหนักในการรับใช้สังคม ทักษะการแก้ปัญหา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นแบบการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง จึงเป็นเรื่องที่สำคัญ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักคือ

1. เพื่อพัฒนาแบบการเรียนการสอนที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม เพื่อส่งเสริมความตระหนักในการรับใช้สังคม ทักษะการแก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

2. เพื่อศึกษาผลการใช้แบบการเรียนการสอนที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม เพื่อส่งเสริมความตระหนักในการรับใช้สังคม ทักษะการแก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมีจุดประสงค์ย่อย ดังนี้

2.1 เปรียบเทียบความตระหนักในการรับใช้สังคมระหว่างก่อนและหลังการเรียนของกรณีศึกษาที่ได้รับการสอนด้วยเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม

2.2 เปรียบเทียบทักษะการแก้ปัญหาระหว่างก่อนและหลังการเรียนของกรณีศึกษาที่ได้รับการสอนด้วยเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม

2.3 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่ได้รับการสอน ด้วยเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม และนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติ

2.4 เพื่อศึกษาพัฒนาการของพฤติกรรมกรับใช้สังคมของกรณีศึกษาที่มีพฤติกรรมกรับใช้สังคม ระหว่างการดำเนินการทดลอง

สมมติฐานการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่ใช้การเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม พบว่าการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม ส่งผลให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น (Zawacki, 1997; Mauricio, 1997; Melchior and Orr, 1995) มีความเห็นใจและช่วยเหลือผู้อื่น (Williams, 1997; Zawacki, 1997) มีทัศนคติที่ดีต่อการรับใช้สังคม (Siebold, 1998) มีพัฒนาการด้านสติปัญญาสูงขึ้น (Jaffe, 1998; Pugh, 1999; Shumer, 1994; Brill, 1994) มีพฤติกรรม การเข้าเรียนและพฤติกรรมที่ดีในโรงเรียน (Williams, 1997) รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง (Melchior and Orr, 1995) มีพัฒนาการในทักษะการคิดในชั้นสูง เช่น การวิเคราะห์ การ ประเมิน และการแก้ปัญหา (Conrad, 1980; Conrad and Hedin, 1992; Schollenberger, 1985 อ้างอิงใน Root, 1997)

จากแนวความคิดและงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น สนับสนุนการใช้เทคนิคการ เรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม ในการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นว่า น่าจะส่งผลต่อการ พัฒนาความตระหนักในการรับใช้สังคม ทักษะการแก้ปัญหา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานในการทดลองเพื่อศึกษาผลการใช้แบบการ เรียนการสอนที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม ดังนี้

1. ความตระหนักในการรับใช้สังคมของนักเรียนกรณีศึกษาที่เรียนด้วย เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคมหลังการเรียน สูงกว่าความตระหนักในการรับใช้สังคม ก่อนการเรียน ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05
2. ทักษะการแก้ปัญหาของนักเรียนกรณีศึกษาที่เรียนด้วยเทคนิคการ เรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคมหลังการเรียน สูงกว่าทักษะการแก้ปัญหาก่อนเรียนที่ระดับนัย สำคัญ 0.05
3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกรณีศึกษาที่เรียนด้วยเทคนิคการ เรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม สูงกว่าผลการเรียนของนักเรียนกลุ่มควบคุมที่เรียนตามการสอนแบบ ปกติ ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรในงานวิจัย ได้แก่ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียน ประถมศึกษาขยายโอกาส สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และเป็น โรงเรียนขนาดเล็ก

2. ในการทดลองเพื่อศึกษาผลการใช้แบบการเรียนการสอนที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม ทดลองในรายวิชาสังคมศึกษา ส 102 ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่หนึ่ง เป็นเวลา 2 คาบต่อสัปดาห์ และ รายวิชาเลือกเสรีภาษาอังกฤษ อ 014 ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 เป็นเวลา 4 คาบต่อสัปดาห์ ซึ่งเป็นความต้องการของโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา

3. ตัวแปรในการทดลอง เพื่อศึกษาผลการใช้แบบการเรียนการสอนที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม มีตัวแปร 2 ประเภท คือ ตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม

1. ตัวแปรอิสระ คือ เทคนิคการสอน ซึ่งแปรค่าได้ 2 ลักษณะ คือ การใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม และการไม่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคมหรือการสอนปกติ

2. ตัวแปรตาม ได้แก่

- 1) ความตระหนักในการรับใช้สังคมของนักเรียน
- 2) ทักษะการแก้ปัญหาของนักเรียน
- 3) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

ข้อตกลงของการวิจัย

เนื่องจากโรงเรียนประถมศึกษาขยายโอกาส ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนที่เลือกเป็นกรณีศึกษา มีห้องเรียนระดับมัธยมศึกษาอย่างละหนึ่งห้อง ผู้วิจัยจึงกำหนดให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นกลุ่มที่เรียนวิชาสังคมศึกษา และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เป็นกลุ่มที่เรียนวิชาภาษาอังกฤษ ดังนั้น ในการจัดกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง จำเป็นต้องคัดเลือกโรงเรียนขยายโอกาสที่อยู่ใกล้เคียงและมีสภาพคล้ายคลึงกันตามข้อตกลงเบื้องต้นของกรณีศึกษา มาเป็นกลุ่มควบคุม เพื่อผู้วิจัยสามารถดำเนินการสอนได้ด้วยตนเอง

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

แบบการเรียนการสอน หมายถึง แบบแผนการเรียนการสอนซึ่งมีลักษณะเฉพาะตามหลักการหรือแนวคิดที่เป็นพื้นฐานของแบบการเรียนการสอนนั้นๆ

เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม หมายถึง เทคนิคการเรียนการสอนที่บูรณาการการเรียนรู้ด้านวิชาการและการทำกิจกรรมรับใช้สังคมเข้าด้วยกัน โดยผู้เรียนจะต้องเรียนรู้เนื้อหาวิชาการ ควบคู่ไปกับการทำกิจกรรมการรับใช้สังคม โดยในกระบวนการเรียนการสอน และการทำกิจกรรมรับใช้สังคมนั้น มีวิธีการที่สังเคราะห์มาจากแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม

แบบการเรียนรู้การสอนที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม หมายถึง แบบแผนการเรียนรู้การสอนที่มีองค์ประกอบหลักตามกระบวนการเรียนการสอน และตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม และมีองค์ประกอบรองที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม

ความตระหนักในการรับใช้สังคม หมายถึง สภาวะที่บุคคลมีความรู้ ความรู้ สึกทางจิตใจ และพฤติกรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดการรับใช้สังคม โดยมองเห็นว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือชุมชนที่เป็นสมาชิกอยู่ เห็นคุณค่าและศักยภาพของชุมชน และใส่ใจต่อปัญหา และลงมือกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อร่วมรับผิดชอบต่อชุมชน หรือสังคมนั้นๆ ในงานวิจัยนี้ ความตระหนักในการรับใช้สังคม หมายถึง คะแนนจากแบบวัดความตระหนักในการรับใช้สังคม ที่ได้พัฒนาขึ้นซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ด้านดังนี้ 1) มีความรู้และเข้าใจในสภาพและปัญหาของชุมชน 2) ตระหนักและเห็นคุณค่าของชุมชน 3) เห็นศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหา 4) มุ่งมั่นในการทำกิจกรรมรับใช้สังคม หรือมีพฤติกรรมการรับใช้สังคม

พฤติกรรมการรับใช้สังคม หมายถึง การลงมือกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเพื่อร่วมในการแก้ปัญหาของสังคมนั้นๆ นี้สำหรับพฤติกรรมการรับใช้สังคมนี้นี้ ผู้วิจัยใช้แบบบันทึกพฤติกรรม ซึ่งมีองค์ประกอบ 5 ด้านคือ 1) ความร่วมมือในการทำกิจกรรมการรับใช้สังคม 2) ความริเริ่มในการทำกิจกรรมการรับใช้สังคม 3) ความรับผิดชอบในการทำกิจกรรมรับใช้สังคม 4) ความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรม และ 5) การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้รับประโยชน์ในกิจกรรมการรับใช้สังคม และใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์นักเรียนในกรณีศึกษาที่มีพฤติกรรมการรับใช้สังคม

ทักษะการแก้ปัญหา หมายถึง ความสามารถของนักเรียนในการระบุปัญหา การสำรวจสาเหตุปัญหา การเสนอแนวทางในการแก้ปัญหา การแก้ปัญหาและการสรุปผล โดยวัดจากแบบวัดทักษะการแก้ปัญหาเชิงสถานการณ์ ที่สร้างขึ้น

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ในรายวิชาสังคมศึกษา และรายวิชาภาษาอังกฤษ ในงานวิจัยนี้หมายถึงคะแนนจากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์วิชาสังคมศึกษา ส 102 และวิชาเลือกเสรีภาษาอังกฤษ อ 014 ด้านความรู้ความเข้าใจที่สร้างขึ้น

การสอนแบบปกติ หมายถึง การสอนตามคู่มือการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของกรมวิชาการ

นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น หมายถึง นักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ซึ่งมีอายุ ระหว่าง 12-16 ปี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ประโยชน์ด้านวิชาการ

1.1 ได้แบบการเรียนการสอนที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม เพื่อพัฒนาความตระหนักในการรับใช้สังคม ทักษะการแก้ปัญหา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

1.2 เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยต่อ เช่น การนำเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม ไปศึกษากับตัวแปรอื่นๆ เช่น เนื้อหาวิชาอื่นๆ ระดับชั้นอื่นๆ หรือ ศึกษาผลของการใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคมไปใช้เพื่อเพิ่มพฤติกรรมการเป็นผู้นำ การร่วมมือกับผู้อื่น ความรับผิดชอบ เป็นต้น

1.3 เป็นแนวทางในการวิจัยและพัฒนาในการส่งเสริมความร่วมมือของโรงเรียนและชุมชน ทั้งในด้านการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการเรียนการสอน และโรงเรียนทำหน้าที่ช่วยส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

2. ประโยชน์ในการประยุกต์ใช้

ในการทดลองเพื่อศึกษาผลการใช้แบบการเรียนการสอนที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม ในการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้น ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ประกอบต่างๆของเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม และทำเป็นคู่มือการใช้ ในการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และสร้างแผนการสอนวิชาสังคมศึกษา ส 102 และวิชาเลือกเสรีภาษาอังกฤษ อ 014 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จึงคาดว่า อาจนำไปประยุกต์ใช้ได้ ในรายวิชาอื่นๆ ต่อไป